

Ce este libertatea?

Ciprian Mihali

Filosofie socială

Anul I Filosofie UBB

Întrebări

- 1) În ce constă libertatea interioară?
- 2) Există libertate privată?
- 3) Există libertate în afara legii?
- 4) Dar în afara moralei?
- 5) Putem fi obligați să fim liberi?
- 6) Suntem condamnați să fim liberi?
- 7) A fi sărac te face mai puțin liber?
- 8) Ce relație vedeți între libertate și prietenie?
- 9) Dacă mă vând eu însumi ca sclav, sunt prin asta mai puțin sclav?
- 10) Libertatea = posibilitate de a face ce vrei sau împlinire de sine?

Sclavie & libertate

Singura legătură esențială pe care negrii au avut-o și o au în comun cu europenii este aceea a sclaviei. Ei nu văd în sclavie nimic înjositor pentru ei; ba tocmai pe englezi, care au contribuit cel mai mult la desființarea negoțului de sclavi și a sclavajului, ei îi tratează ca dușmani. De fapt pentru regi vânzarea prizonierilor dușmani ori chiar a propriilor lor supuși este o acțiune de primă însemnătate, și, în această lumină, sclavajul a trezit printre negri mai mult din ceea ce este omenesc. Învățătura pe care o desprindem din această stare de sclavie existentă la negri, învățătură care constituie pentru noi singura latură interesantă, este aceea cu care ne-am întâlnit cu prilejul ideii că starea naturală este însăși starea absolutei și necesarei nedreptăți. Fiecare treaptă intermediară între această stare și realitatea statului rațional prezintă încă momente și aspecte de nedreptate; de aceea vom întâlni sclavajul chiar în statele grec și roman, iar sub forma șerbiei până în timpurile cele mai noi. Dar sub forma în care există în stat, sclavajul reprezintă totuși un moment de progres, raportat la existența complet izolată, dominată de simțuri – un moment educativ, un mod de participare la o etică superioară și la o civilizație legată de aceasta. Sclavia în sine este o nedreptate, căci esența omului este libertatea, dar el trebuie să devină mai întâi matur pentru libertate. De aceea, desființarea treptată a sclaviei trebuie privită ca un lucru mai potrivit și mai just decât desființarea ei bruscă.

Istoria modernă a libertății ca autonomie

- dintre toate valorile etice care luptă pentru supremație în societatea modernă, doar una a reușit să lase o amprentă cu adevărat durabilă asupra organizării sale instituționale: **libertatea**, în sensul **autonomiei individuale**
- toate idealurile etice ale modernității se află sub vraja ideii de libertate
- forța de atracție exercitată de ideea de autonomie = prin capacitatea de a stabili o legătură între subiectul individual și ordinea socială. În **timp** ce toate celelalte valori ale modernității se referă fie la orizontul de *orientare* a individului, fie la cadrele *normative* ale întregii **societăți**, ideea de libertate individuală stabilește o **legătură între cele două valori de referință**: concepțiile sale despre *binele* pentru individ includ în același timp *instrucțiuni* privind dezvoltarea unei ordini sociale legitime.
- ideea că valoarea subiectului uman constă în capacitatea sa de autodeterminare a schimbat modul în care gândim regulile interacțiunii sociale; legitimitatea normativă a ordinii sociale depinde de capacitatea ei de a garanta **autodeterminarea individuală**, de a asigura în mod adecvat condițiile de bază ale acesteia.
- grupurile sociale care au luptat pentru **recunoașterea socială** au înscris pe bannerele lor sloganul libertății individuale; susținătorii acestor mișcări sociale erau convinși că dreptatea presupune să le oferim tuturor aceleași oportunități de libertate

Libertate și dreptate

- Accentul nostru constant pe **necesitatea unei ordini sociale „drepte”** și pe **auto-determinarea noastră individuală** sunt indisolubil legate
- dreptatea și autodeterminarea individuală se referă una la cealaltă circular
- ideea de autodeterminare individuală = punct normativ de referință al tuturor concepțiilor despre dreptate în timpurile moderne, din motive care pretind validitate universală: trebuie considerat „drept” ceea ce garantează protecția, încurajarea sau realizarea autonomiei **tuturor** membrilor societății
- Încă de pe vremea lui Hobbes, **noțiunea de libertate individuală** a fost unul dintre cele mai discutate concepte ale modernității; confruntările din jurul definiției sale conceptuale au implicat nu doar filosofi, juriști și teoreticieni sociali, ci și activiști ai mișcării sociale care și-au articulat public experiențele specifice de discriminare, degradare și excludere
- în discursul moral al modernității, conflictele dure în jurul sensului libertății au luat forma a trei modele distincte unul de celălalt:
  - libertatea **negativă**
  - libertatea **reflexivă**
  - libertatea **socială**

1. Libertatea negativă (Hobbes)

- Ideea unei libertăți negative a subiectului = produsul războaielor civile religioase din sec. al XVI-lea și al XVII-lea
- Hobbes direcționează părțile aflate în conflict către o idee pur negativă de autodeterminare individuală: libertatea oamenilor înseamnă absența opoziției (prin contrast, mă refer la obstacolele exterioare mișcării) (*Leviathan*)
- la nivelul cel mai de bază, Hobbes vede libertatea doar ca **simplică absență a rezistențelor externe** care pot să împiedice capacitatea organismului de a se mișca în mod natural.
- libertatea oamenilor constă în a nu fi împiedicați de rezistența externă să atingă obiectivele pe care și le-au stabilit pentru ei înșiși; un „om liber” este „cel care nu este împiedicat să facă ceea ce are voința de a face (pentru lucrurile pe care, potrivit puterii și inteligenței sale, este capabil să le facă)”.
- deși definiția hobbesiană dă o impresie de mare simplitate și chiar de primitivitate, ea a supraviețuit tuturor reticențelor teoretice, iar mai târziu a devenit germenul unei idei puternice de libertate.
- ideea că libertatea individuală constă în urmărirea **interesului** bine înțeles al cuiva, fără a fi împiedicat de obstacole „externe”, rezonă cu o intuiție solidă a individualismului modern după care subiectul însuși se poate folosi de **un drept la particularizare**. Teoria hobbesiană a fost o expresie a tendinței de a acorda subiecților posibilitatea **egoismului** și **excentricității**
- propunând definirea libertății individuale în termeni pur externi, Hobbes a contribuit la formarea unei tradiții conceptuale în care fiecare act este desemnat ca „liber”, atâta timp cât poate fi conceput ca expresie a unei **alegeri autonome**.

2. Libertatea reflexivă (Rousseau, Kant)

- rădăcinile ideii de libertate reflexivă se întind foarte departe în preistoria intelectuală a timpurilor moderne: de la Aristotel încoace, o mulțime de filosofi ai lumii antice știau că pentru a putea fi liber, **omul trebuie să fie capabil să ia decizii singur** și, pentru aceasta, să-și influențeze propria **voință**
- ideea de libertate reflexivă se concentrează doar pe **relația subiectului cu sine** = este liber individul care reușește să se raporteze la sine în așa fel încât să se lase ghidat în acțiunea sa numai de propriile intenții
- pentru ca un act să fie considerat liber, nu mai este suficient ca acesta să fie realizat în lumea exterioară fără a întâmpina cea mai mică rezistență: acest act este liber numai dacă se poate stabili o relație directă între intenția punerii sale în aplicare și **propria voință** a subiectului
- în *Contractul social*, Rousseau a postulat că omul este neliber câtă vreme e dependent de *impulsul exclusiv al apetitului* => libertatea = acolo unde există „supunere la legea pe care ți-ai prescris-o”
- Kant preia analiza lui Rousseau pentru a elabora propriul concept de autodeterminare: subiectul uman poate fi considerat „liber” deoarece și în măsura în care are capacitatea de **a-și da legile** și de a acționa în conformitate cu aceste legi autoimpuse
- a dori ceva nu înseamnă pur și simplu a-ți urma propriile înclinații: a avea o intenție și a o formula deja implică să rezisti legilor prin care natura exercită o influență asupra intențiilor tale

Limitele libertății negative și reflexive

- Trebuie să mă comport întotdeauna în așa fel încât să-mi doresc ca maxima mea să devină o lege universală (Kant).
- ideea de libertate este indisolubil legată de conceptul de **autonomie**, de principiul universal al moralității, care în mod ideal servește drept bază pentru toate acțiunile ființelor rezonabile, în același mod în care legea naturii servește drept bază pentru toate fenomenele naturale. Libertatea reflexivă constă la Kant în punerea în practică a următoarei perspective: **am datoria morală de a-i trata pe toți ceilalți subiecți în același mod, de a-i trata ca subiecți autonomi, exact așa cum aștept aceeași atitudine față de mine din partea lor.**
- orice definiție pur negativă a libertății este insuficientă din punct de vedere filosofic, deoarece **nu pătrunde în domeniul scopului sau al obiectivului**: subiectul este pur și simplu prezentat, pur extern, ca subiect liber, fără a lua în considerare problema de a ști dacă intențiile pe care le urmărește îndeplinesc ele însele condițiile de libertate.
- La rândul ei, libertatea reflexivă este limitată prin aceea că nu conduce la declanșarea unei **acțiuni** pentru atingerea scopurilor ambițioase pe care și le propune, nu prevede o modalitate de **ieșire din sine** și o cale pentru întâlnirea cu celălalt

3. Libertatea socială (Hegel)

- nouă concepție a libertății este „socială” pentru că are în vedere o instituție bine definită a realității sociale nu ca un auxiliar al libertății, ci ca **mediu și condiție pentru punerea în aplicare a acestei libertăți**
- numai cu condiția ca astfel de **instituții să fie date** în realitatea socială, individul devine capabil să realizeze în cadrul său voința necesară pentru libertatea reflexivă.
- ideea de libertate socială trebuie înțeleasă ca rezultatul unui efort teoretic de a extinde baza ideii de libertate reflexivă pentru a include în ea acea sferă care se opune în mod tradițional subiectului ca **realitate externă**
- ca subiect izolat și în ciuda libertății sale reflexive, omul rămâne rupt de lumea exterioară a organizațiilor și instituțiilor sociale
- aspirația spre libertate încetează să mai constituie un element de experiență pur subiectivă de îndată ce **subiectul întâlnește un alt subiect** ale cărui obiective se completează cu ale sale
- odată ce ambii subiecți recunosc nevoia lor de a-și îndeplini scopurile respective, libertatea care până atunci a fost doar reflexivă devine o **libertate intersubiectivă**

Libertatea socială (continuare)

- ▀ inteligibilitatea reciprocă este garantată de **instituțiile de recunoaștere**, adică de un întreg set de norme comportamentale care se suprapun peste obiectivele individuale
- ▀ aceste instituții garantează capacitatea subiecților de **a recunoaște în comportamentul celorlalți dorințele** a căror satisfacere condiționează satisfacerea propriilor dorințe
- ▀ subiectul este „liber” numai cu condiția de a întâlni, în cadrul practicilor instituționale, **pe cineva cu care să stabilească o relație de recunoaștere reciprocă**
- ▀ libertatea indivizilor începe din momentul în care li se dă posibilitatea de a **participa** la instituții ale căror practici normative garantează o relație de recunoaștere reciprocă
- ▀ **nu ne putem experimenta pe noi înșine ca ființe cu adevărat libere până când condițiile prealabile necesare pentru punerea în aplicare a obiectivelor noastre – țeluri determinate de noi înșine, în mod autonom – nu sunt îndeplinite în realitatea exterioară.**
- ▀ subiecții sunt complementari unul altuia prin realizarea lor de sine, deoarece contribuie, prin realizarea lucrărilor lor și prin reciprocitate, la extinderea obiectivelor celorlalți.

Posibilitatea libertății

1. Libertatea juridică

- În societățile liberale moderne, indivizii se pot vedea ca persoane independente cu propria voință numai dacă se bucură de **drepturi subiective garantate de stat**, drepturi care le acordă un spațiu în care li se oferă posibilitatea de a-și explora predilecția, preferințele și intențiile
- ideea după care **orice libertate constă într-o autonomie privată garantată legal** a suferit foarte puține schimbări în timp
- funcțiile necesare pentru crearea și punerea în aplicare a drepturilor pozitive pot fi îndeplinite numai dacă statul reușește să găsească **o nouă sursă de legitimare** în voințele unite ale tuturor cetățenilor vizați de activitatea sa
- suma tuturor drepturilor subiective, așa cum sunt ele formulate astăzi, poate fi înțeleasă ca urmare a eforturilor de a asigura pentru fiecare subiect **o sferă de acțiune protejată** de intervenția externă
- simplul fapt de a avea drepturi subiective nu este suficient pentru a vorbi despre o exercitare individuală a acestor drepturi: un astfel de exercițiu **depinde de activitatea desfășurată de ceilalți** titulari ai acelorași drepturi, astfel încât acestea să fie realizate.

Limite și patologii ale libertății juridice

LIMITE

- dreptul produce o formă de libertate individuală căreia **nu-i poate produce sau menține el însuși condițiile existenței**; el trăiește dintr-o relație pur negativă cu contextul etic care, la rândul său, se bazează pe interacțiunea socială a subiecților care nu cooperează în mod juridic.

PATOLOGII

- **patologie socială** = atunci când un anumit număr de membri ai societății sau ansamblul membrilor nu se mai află în situația să înțeleagă corect sensul practicilor și normelor juridice
- o rigidizare a comportamentului social și a relației cu sine – stări difuze de deznădejde și pierdere a orientării
- 1) în caz de litigii sau conflicte sociale, indivizii tind să se concentreze asupra **rolului lor de titulari de drepturi**, uitând actul de comunicare și motivul inițial al litigiului
- 2) o patologie indirectă a libertății juridice – ea invocă, în esență, o funcție foarte specifică a acestei idei de libertate juridică: un model pentru această abordare din ce în ce mai delicată care constă în **găsirea propriei identități**

Posibilitatea libertății

2. Libertatea morală

- **psihologizare** și raționalizare tot mai importantă a vieții intelectuale și spirituale a individului, permițându-i să-și orienteze acțiunea în lumina principiilor pe care le consideră ca fiind drepte
- la fel ca autonomia privată garantată în sistemul juridic, principiul autonomiei morale **doar permite libertatea**, nu o realizează instituțional
- la fel ca în cazul libertății juridice, neînțelegerea acestui caracter pur provizoriu al libertății morale duce, de asemenea, la patologii sociale care pot consta în unilateralități și rigidități cronice
- Kant: suntem liberi atâta timp cât ne orientăm acțiunea în conformitate cu legea morală
- orice subiect care nu-și examinează propriile acțiuni și nu se întreabă dacă s-ar putea întâlni cu aprobarea tuturor celorlalți, nu acționează liber

Limite și patologii ale libertății morale

LIMITE

- Sfera de acțiune acoperită de acest tip de libertate cuprinde domeniile vieții sociale pentru care legiuitorul nu a adoptat norme sau norme obligatorii
- Acolo unde nu suntem obligați de o lege să adoptăm un anumit comportament, suntem liberi în sensul că trebuie doar să ne supunem principiilor considerate de noi ca fiind raționale
- Valoarea libertății morale o depășește pe cea a libertății legale: pe de o parte, dreptul de a ne transforma viața fără a fi deranjați de alții, dar, pe de altă parte, dreptul de a influența interpretarea publică a normelor morale

PATOLOGII

- **moralistul neinhibat:** o astfel de denaturare « moralistă » a autonomiei personale reprezintă prima formă de patologie a libertății morale.
- **terorismul justificat din motive morale:** iluzia că ar fi posibil pentru noi să ignorăm toate normele de acțiune existente și să adoptăm perspectiva unui legiuitor universal, detașat

Realitatea libertății:

3. Libertatea socială

- Doar după ce subiecții au acceptat deja obligațiile zilnice de acțiune, după ce au stabilit relații sociale sau pentru că se află în anumite comunități, ei au nevoie de libertate juridică sau de libertate morală pentru a se detașa de cerințele exorbitante asociate acestora, sau să le examineze reflexiv.
- realitatea libertății este dată numai atunci când subiecții se întâlnesc în **recunoaștere** reciprocă, pentru a putea concepe punerea în aplicare a propriilor inițiative.
- Trei realități ale libertății sociale:
  - **relații personale** – nevoile personale și calitățile personale
  - **politica economică** – interesele și capacitățile particulare ale indivizilor
  - **viață publică** – intențiile individuale de autodeterminare
- = cele trei sunt concretizate în **intersubiectivitate**

Interpretare de text

Isaiah Berlin, „Două concepte de libertate”, in *Patru eseuri despre libertate*, Humanitas, 1996

1. Două concepte de libertate

- **Libertatea negativă** (I. Noțiunea de libertate negativă – p. 203-214)
- **Libertatea pozitivă** (II. Noțiunea de libertate pozitivă – p. 214-218)

2. Eliberarea negativă: cum putem fi autonomi (autentici)?

- **Prin sacrificiul de sine** (III. Retragera în citadela interioară – p. 218-225)
- **Prin realizarea de sine** (IV. Realizarea de sine – p. 225-229)

3. Eliberarea pozitivă: prin rațiune

- **Libertatea este totuna cu autoritatea?** (V. Templul lui Sarastro – p. 229-239)
- **Libertatea este totuna cu statutul social?** (VI. În căutarea unui statut social – p. 239-247)

1. Două concepte de libertate (Isaiah Berlin)

- Semnificația **negativă** – conținută în răspunsul la întrebarea: *Care este câmpul în interiorul căruia subiectul – o persoană sau un grup de persoane – este sau ar trebui să fie lăsat să facă sau să fie ceea ce este capabil să facă sau să fie **fără interferența** altor persoane ?*
- Semnificația **pozitivă** – implicată în răspunsul la întrebarea: *Pe ce sau pe cine se bazează autoritatea care poate **obliga** pe cineva să facă sau să fie ceva mai curând decât altceva ?*

Libertatea negativă

- Sunt liber în măsură în care nici un individ sau grup de indivizi **nu intervine** în sfera mea de activitate. În acest înțeles, libertatea politică = spațiul în interiorul căruia un om poate acționa fără ca alții să-l **împiedice**. Dacă alții mă împiedică să fac ceea ce aș fi putut altfel să fac, nu sunt în întregime liber; iar dacă această arie este **restrânsă** sub o anumită limită, se poate spune că sunt constrâns, sau poate chiar aservit.
- constrângerea nu acoperă toate formele de incapacitate. Dacă spun că sunt incapabil să sar trei metri în sus... sau că nu pot înțelege cele mai obscure pasaje din Hegel ar fi exagerat să afirm că sunt, din această cauză, aservit sau constrâns. Constrângerea implică **intervenția deliberată a altor ființe umane** în interiorul spațiului în care aș putea, în condiții normale, să acționez
- ea **nu poate fi nelimitată** pentru că, dacă ar fi astfel, ar genera o stare în care toți oamenii ar putea, fără nici o restricție, să intervină în treburile altora, iar acest tip de libertate „naturală” ar conduce la un haos social în care nevoile umane elementare n-ar mai fi satisfăcute, unde libertățile celor slabi ar fi suprimate de către cei puternici
- trebuie trasată o frontieră între domeniul vieții private și cel al autorității publice
- nici o activitate umană nu este în asemenea măsură **privată** încât să fim siguri că ea nu va afecta viețile celorlalți într-un fel sau altul.

Libertatea negativă (continuare)

- Ceea ce tulbură conștiința liberalilor occidentali nu este... ideea că libertatea la care oamenii aspiră diferă în funcție de condițiile lor economice și sociale, ci faptul că minoritatea care se bucură de ea a obținut-o prin exploatarea sau prin tratarea cu indiferență a imensei majorități a celor care sunt privați de ea. Ei cred, în mod întemeiat, că dacă libertatea individuală este un scop ultim al ființelor umane, atunci nimeni nu ar trebui să fie privat de ea de către altcineva; și, cu atât mai mult, nimeni nu ar trebui să uzeze de ea în detrimentul celorlalți. **Egalitatea libertății**, adică a nu-i trata pe alții așa cum eu însumi n-aș dori să fiu tratat, alături de recunoștință purtată celor cărora le datorez libertatea, prosperitatea ori luminarea mea, și dreptatea – iată fundamentele moralității liberale.
- Fiecare este ceea ce este: **libertatea este libertate** – ea nu este nici egalitate, nici onestitate, nici dreptate, cultură, fericire umană sau o conștiință împăcată. Dacă libertatea mea, a clasei sau a națiunii mele se bazează pe nefericirea altor ființe umane, înseamnă că sistemul care promovează această situație este **nedrept și imoral**. Dar dacă îmi restrâng sau pierd libertatea în scopul de a atenua rușinea unei asemenea inegalități, fără că prin această să sporesc efectiv libertatea individuală a celorlalți, ceea ce rezultă este o pierdere absolută de libertate.
- Apărarea libertății are deci un scop „**negativ**”: **a îndepărta orice ingerință exterioară**. A **amenința** un om cu persecuția dacă nu acceptă o viață în care alegerea scopurilor nu-i mai este un exercițiu permis; a-i **închide** în față toate ușile în afara uneia, oricât de măreață ar fi perspectiva către care această deschide sau oricât de binevoitoare ar fi motivele celor care au decis astfel – înseamnă a păcătui împotriva adevărului că el este un om, o ființă ce trebuie să-și ducă viață așa cum consideră de cuviință

Citat Isaiah Berlin

- „Libertatea negativă” este un lucru a cărui întindere, în anumite cazuri, este greu de estimat. La prima vedere, ea ar putea părea că depinde pur și simplu de capacitatea de a alege între cel puțin două alternative. Cu toate acestea, nu toate alegerile sunt la fel de libere, iar unele nu sunt nici măcar libere. Dacă, într-un stat totalitar, îmi trădez prietenul sub amenințarea torturii, chiar dacă acționez din teama de a nu-mi pierde slujba, sunt rezonabil dacă afirm că nu am acționat în mod liber. Totuși, eu am făcut o alegere și aș fi putut, cel puțin în teorie, să aleg să fiu ucis, torturat sau încarcerat. **Simplă existența a alternativelor nu este, deci, suficientă** pentru a face din acțiunea mea o acțiune liberă în sensul curent al cuvântului. Gradul meu de libertate pare să depindă de:
  - (a) cât de multe **posibilități** îmi sunt oferite (deși metoda numărării acestora nu va putea fi niciodată precisă, căci posibilitățile de acțiune nu sunt entități distincte, precum merele ce pot fi efectiv numărate);
  - (b) cât de ușor sau de greu se poate **materializa** fiecare din aceste posibilități;
  - (c) cât de importante sunt ele în raport cu **proiectele** mele de viață și țin seama de circumstanțe ca și de temperamentul meu, atunci când sunt comparate una cu altă;
  - (d) cât de mult depind ele de **actele umane deliberate** (care pot să le blocheze sau să le catalizeze);
  - (e) care este **valoarea** pe care nu numai agentul, ci și opinia generală a societății în care trăiește o acordă **varietelor posibilități**.

Libertatea pozitivă

- Înțelesul „pozitiv” al cuvântului „libertate” derivă din dorința fiecărui individ de **a fi propriul său stăpân**
- Doresc că viața și deciziile mele **să depindă de mine**, și nu de forțele exterioare – de orice tip ar fi ele
- **Doresc să fiu cineva**, să nu fiu un nimeni; vreau să fiu un om al faptei: să decid și nu doar să execut deciziile luate de alții în numele meu; să acționez în virtutea propriilor mele orientări, iar nu dirijat de natură exterioară sau de alți oameni că și cum aș fi un lucru, un animal sau un sclav incapabil să-și asume condiția să de om, adică să conceapă scopuri și strategii proprii pentru a le atinge
- Doresc, mai presus de orice, **să am conștiința statutului meu de ființă ce gândește, vrea și acționează** și care își asumă responsabilitatea propriilor alegeri putând să le justifice pe baza propriilor concepții și finalități. Mă simt liber în măsura în care cred că toate acestea au loc cu adevărat
- Libertatea care constă în a fi propriul tău stăpân și aceea ce constă în a nu fi împiedicat în alegerile tale de către alții pot, la prima vedere, să pară două concepte nu prea depărtate logic unul de altul, două modalități, una **negativă** și una **pozitivă**, de a spune aproape același lucru. Cu toate acestea, cele două concepte de libertate au avut o dezvoltare istorică divergentă, nu întotdeauna după o logică riguroasă, până când, în cele din urmă, ele au intrat în conflict deschis

2. Eliberarea negativă: cum putem fi autonomi (autentici)?

- a) **Prin sacrificiul de sine** (*retragerea în citadela interioară*) – mă hotărăsc să nu mai doresc ceea ce îmi este inaccesibil; m-am repliat în mine însumi; aici, și numai aici, eu mă simt în siguranță
- b) **Prin realizarea de sine** (*identificarea cu un ideal*) – raționalismul luminat: a înțelege necesitatea rațională a lumii împotriva ignoranței, miturilor și iluziilor – *Sapere aude!* Cunoașterea eliberează.

a) Sacrificiul de sine (retragerea în citadela interioară)

- Este modalitatea tradițională de auto-eliberare a asceților și a quietiștilor, a stoicilor și a înțelepților budiști, a celor care – religioși sau nu – au fugit de lume, scăpând de jugul societății sau al opiniei publice, printr-un proces deliberat de transformare interioară în urmă căruia s-au detașat de valorile lumii pe care au părăsit-o pentru a rămâne, izolați și independenți, la marginile ei, invulnerabili la atacurile ei
- Elimin obstacolele care îmi barează drumul, abandonând acest drum; mă repliez în interiorul sectei mele, al economiei mele planificate, al teritoriului meu intenționat rupt de lume, acolo unde nu sunt nevoit să ascult voci din afară, acolo unde forțele exterioare nu au nici un efect. Această este, într-adevăr, o formă de căutare a securității; numai că ea a mai fost numită căutare a libertății personale, a independenței naționale
- Aplicată la indivizi, această doctrină nu este departe de concepțiile celor care, asemeni lui Kant, identifică libertatea nu cu suprimarea dorințelor, ci cu rezistență la ele, cu dominarea lor. Mă identific astfel cu cel care domină și scap de sclavia celui ce este dominat. Sunt liber pentru că, și în măsură în care, sunt autonom. Mă supun legilor, dar unor legi pe care eu însumi mi le-am impus, descoperindu-le în sinele meu dominant. Libertatea este supunere, dar „supunere la o lege pe care ne-o prescriem singuri” ; nimeni nu se poate aservi pe sine
- Autonomie, nu heteronomie: a acționa, și nu a fi acționat. Ideea de sclav al pasiunilor este – pentru aceia care gândesc în acești termeni – mai mult decât o metaforă. A mă debarasa de teamă, de dragoste sau de conformism înseamnă a mă elibera de despotismul a ceva ce îmi scapă de sub control
- paradigmă înțeleptului care se refugiază în fortăreața interioară a adevăratului sau eu apare atunci când lumea înconjurătoare se arată neinteresantă, crudă și nedreaptă până la paroxism

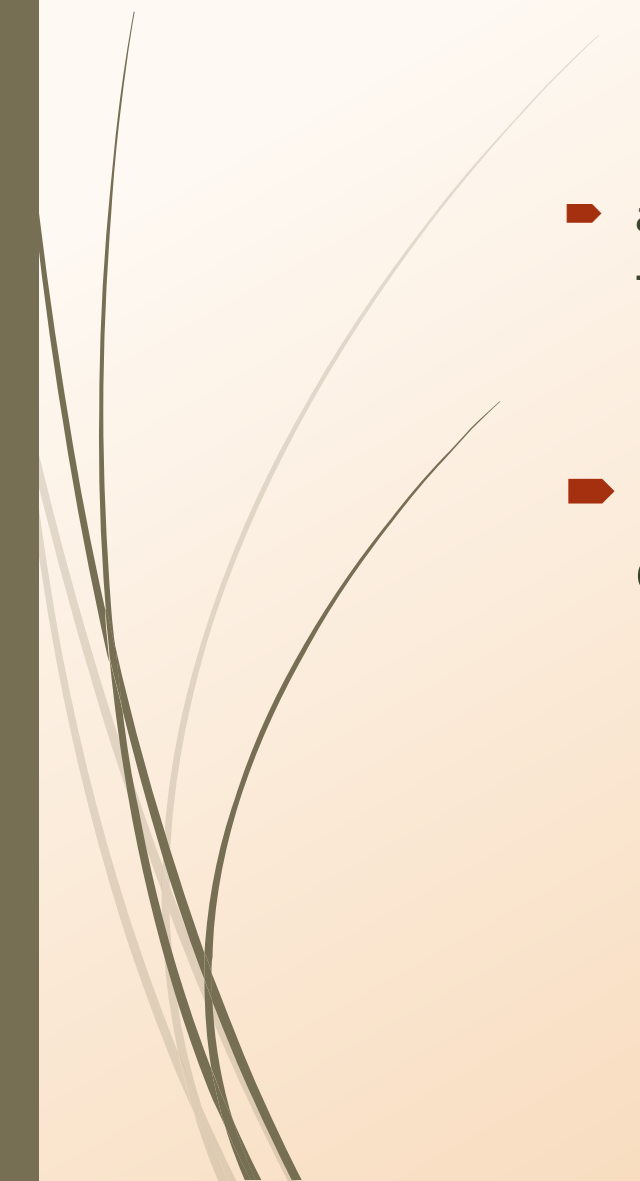
b) Realizarea de sine (*identificarea cu un ideal*)

- Sunt liber dacă, și numai dacă, îmi organizez viață în conformitate cu propria mea voință; a organiza înseamnă a stabili reguli. Or, o regulă nu mă poate opri sau aservi atâta timp cât mi-o impun conștient sau o accept în mod liber după ce am înțeles-o, indiferent dacă a fost inventată de mine sau de alții, numai să fie rațională sau, cu alte cuvinte, conformă cu necesitatea lucrurilor. A înțelege de ce lucrurile trebuie să fie așa cum sunt înseamnă a dori ca ele să fie astfel. Cunoașterea eliberează nu pentru că ne oferă mai multe posibilități de alegere, ci pentru că ne împiedică să fim frustrați încercând imposibilul
- A dori ca legile necesare să fie altfel decât sunt înseamnă a cădea pradă unei dorințe iraționale – dorinței conform căreia ceea ce trebuie să fie X să fie de asemenea și non-X. Mergând mai departe, a crede că aceste legi sunt altceva decât ceea ce sunt în mod necesar e semn de nebunie. Iată miezul metafizic al raționalismului. Ideea de libertate care decurge de aici nu este dată de concepția „negativă” a unui câmp (în mod ideal) lipsit de obstacole, a unui vid în care nimic nu mă obstrucționează, ci de dorința auto-determinării, de dorința de a îmi propriul meu stăpân
- Această este doctrina pozitivă a eliberării prin rațiune. Formele sale socializate, foarte diferite și opuse unele altora, se găsesc la baza multor programe naționaliste, comuniste, autoritare și totalitare de astăzi.

3. Eliberarea pozitivă: prin rațiune

- a) **Libertatea este totuna cu autoritatea?** – libertatea cu forța, despotismul luminat sau expertul eliberator
  - b) **Libertatea este totuna cu statutul social?** – când dorința de recunoaștere este mai puternică decât voința de libertate
-

a) Libertatea este totuna cu autoritatea?

- Doresc să fiu liber să trăiesc după comandamentele voinței mele raționale (sinele meu „real”), dar, cu siguranță, la fel doresc și ceilalți. Cum să evit ciocnirile cu voințele lor?
- Libertatea înseamnă a mă conduce singur, a elimina tot ceea ce mă împiedică să-mi exercit voința, indiferent dacă e vorba de rezistență naturii, a pasiunilor mele incontrolabile, a instituțiilor iraționale, a dorințelor sau a comportamentului celorlalți. Natura poate primi, cel puțin în principiu, cu ajutorul mijloacelor tehnice pe care le am la dispoziție, forma pe care eu vreau să i-o dau. Dar cum voi proceda cu oamenii, aceste ființe recalcitrante? Trebuie, dacă am mijloace, să-mi impun voința și asupra lor, să-i „modelez” după tiparul meu, să le distribui roluri în scenariul pe care l-am conceput. Dar asta nu ar însemna că doar eu sunt liber, în timp ce ei sunt sclavi ?
- Dacă universul ar fi dominat de rațiune, atunci nu ar fi nevoie de nici o constrângere; atâta timp cât fiecare interpret își recunoaște și își joacă rolul pe care i l-a stabilit rațiunea – acea facultate care-i înțelege adevărată natură și îi discerna adevăratele finalități - nu poate exista nici un conflict. Fiecare om va fi un actor liber, auto-direcționat, al dramei cosmice.
- **Libertatea, departe de a fi incompatibilă cu autoritatea, devine practic identică ei. În cazul ideal, libertatea coincide cu legea, iar autonomia cu autoritatea**
- Nu putem pretinde copiilor să înțeleagă de ce sunt nevoiți să meargă la școală, și nici ignoranților - adică, pentru moment, majorității umanității - să înțeleagă de ce sunt obligați să se supună legilor care-i vor face în curând raționali. „Constrângerea este și ea o formă de educație.” Ea te învață marea virtute a ascultării persoanelor superioare. Dacă nu-ți poți înțelege propriile interese ca ființă rațională, să nu te aștepti să te consult sau să-ți iau în considerație dorințele atunci când voi încerca să te fac rațional. Mai devreme sau mai târziu, trebuie să te forțez să-ți iei măsurile de protecție împotriva variolei, chiar dacă tu nu vrei s-o faci

-
- Înțeleptul te cunoaște mai bine decât te cunoști tu însuți, căci tu ești o victimă a propriilor pasiuni, un sclav ce duce o viață heteronomă, orb și incapabil să-ți înțelegi propriile obiective
  - cele mai elevate elemente ale societății – cei mai bine educați, cei mai raționali, cei ce „posedă cunoașterea cea mai profundă a timpului lor și a oamenilor” – pot exercita constrângerea pentru a raționaliza segmentul irațional al societății
  - Eu fac cunoscute comandamentele mele – iar dacă voi nu le acceptați, voi lua asupra mea hotărârea de a reprima elementul irațional din voi care se opune rațiunii. Sarcina mea ar fi mult mai ușoară dacă voi înșivă l-ați reprima în interiorul vostru; iar eu încerc să vă educ să procedați astfel. Dar eu sunt responsabil pentru bunăstarea generală și nu pot aștepta până ce toți oamenii vor deveni complet raționali.
  - Dacă tentativă de a vă disciplina eșuează, sunt nevoit să-o fac eu în locul vostru; și nu vă puteți plânge de lipsa de libertate, căci faptul că judecătorul rațional al lui Kant v-a trimis în închisoare este probă că nu ați ascultat vocea propriei rațiuni, că, asemeni unui copil, unui sălbatic sau unui idiot, nu sunteți încă pregătiți pentru a vă guverna voi înșivă sau, poate, sunteți efectiv incapabili să o faceți vreodată
  - Dacă această teză conduce la despotism (chiar dacă el este impus de cei mai buni și de cei mai înțelepți) la unul ce capătă aparență libertății, oare nu se întâmplă astfel pentru că unele din premisele acestei argumentații sunt eronate ?

b) Libertatea este totuna cu statutul social?

- Pot să am sentimentul că nu sunt liber pentru că nu sunt recunoscut că un individ autonom; dar pot să am același sentiment și pentru că sunt membru al unui grup nerecunoscut sau insuficient respectat; e cazul în care doresc emanciparea întregii mele clase, a comunității, a națiunii, a rasei sau a presiunii din care fac parte. Dorința mea poate fi atât de puternică încât, în setea mea nestăpânită de recunoaștere, prefer să fiu maltratat și prost guvernat de un membru al propriei mele rase sau clase sociale care, oricum, mă recunoaște ca om și ca rival – altfel spus, ca egal – decât să fiu tratat bine și în chip tolerant de către cineva dintr-un grup superior sau mai depărtat care nu mă recunoaște așa cum eu aș vrea să fiu recunoscut. Iată esența marii revendicări (a indivizilor și a grupurilor, iar astăzi și a claselor, a națiunilor și a raselor) de a fi recunoscut.
- Această dorință de a fi recunoscut și de a avea un statut social nu poate fi identificată cu libertatea individuală în nici una dintre semnificațiile („negativă” sau „pozitivă”) ale acestui cuvânt.
- **Dorința de recunoaștere** este cu totul altceva : este o dorință de unire, de o mai mare înțelegere, de o comuniune de interese și sacrificii. Doar confuzia între dorința de libertate și această aspirație profundă și universală de a avea un statut social și de a fi înțeles a făcut posibil că unii oameni aflați sub autoritatea oligarhilor sau a dictatorilor să pretindă că ei sunt, într-un anumit sens, mai liberi.

-
-
- Dar putem oare numi efortul acesta de a avea un statut social mai bun, putem numi dorința de a scăpa de o poziție de inferioritate lupta pentru libertate?
  - Cei care sunt gata să cedeze libertatea de acțiune, a lor și a altora, în schimbul unui statut corespunzător pentru grupul lor și pentru ei în interiorul grupului, nu doresc pur și simplu să renunțe la libertate de dragul securității, al unei poziții sigure într-o ierarhie armonioasă oamenii în care toți și toate clasele își cunosc locul fiind pregătite să schimbe durerosul privilegiu al alegerii – „povara libertății” – pe pacea, confortul și relativă lipsa de griji dintr-un regim autoritar sau totalitar
  - **Doar o mică minoritate de oameni foarte civilizați, cu o conștiință de sine accentuată, par să fi mers atât de departe în revendicarea libertății. Cea mai mare parte a umanității a fost, de cele mai multe ori, gata să o sacrifice altor scopuri: securității, poziției sociale, prosperității, puterii, virtuții, recompenselor din lumea de dincolo; sau dreptății, egalității, fraternității și altor valori care par, în întregime sau în parte, incompatibile cu atingerea gradului maxim de libertate individuală și care nu au nevoie de ea ca o condiție necesară realizării lor.**

Traduceți și interpretați versurile cântecului
Ma liberté (Georges Moustaki)

<https://repeatreplay.com/songs-about-freedom/>